

VÝCHOVA K DEMOKRATICKÉMU OBČIANSTVU V KONTEXTE GLOBÁLNEHO ROZVOJOVÉHO VZDELÁVANIA[#]

EDUCATION IN THE CONTEXT OF GLOBAL DEVELOPMENT EDUCATION

KORIM Vojtech

Abstract (AJ)

The paper deals with the fundamental bases of education between postmodernism and globalization trends, when come to the issues of global development education, which may be an important factor and the area of social inclusion differentiated or indifferent societies, communities or cultural lines. In the Slovak Republic is a necessity comprehensive approach towards education, which should reflect current trends and development within the European Union, but also in the wider global context.

Abstrakt (SJ)

Príspevok sa zaoberá základnými východiskami výchovy k demokratickému občianstvu v období postmodernity a globalizačných trendov, keď sa do popredia dostávajú otázky globálneho rozvojového vzdelávania, ktoré môže byť dôležitým faktorom a priestorom sociálnej inklúzie diferencovaných až indiferentných societ, komunít či kultúrnych okruhov. V podmienkach Slovenskej republiky je nutnosťou komplexný prístup v oblasti výchovy k demokratickému občianstvu, ktorý by mal reflektovať súčasné trendy a vývojové tendencie v rámci Európskej únie, ale aj širších celosvetových kontextoch.

V 90. rokoch 20. storočia sa vo svetovom vývoji naštartoval proces všeobecnej globalizácie a najvyspelejšie regióny sveta vstúpili postupne do obdobia postmoderných spoločností. Fenomény globalizácie a postmodernity niesli zároveň vo svojom vnútri okrem určitej univerzifikácie aj prvé protirečenia. Globalizačný proces obsahuje vo svojom imanentnom vývoji okrem pozitívnych javov aj negatívne dôsledky a v útrobach postmodernity sa čoraz viac objavujú fatálne nezrovnalosti, pričom niektoré regióny planéty ostávajú v štádiu modernity a iné dokonca v predindustriálnej rozvojovej fáze. Tieto nerovnosti generujú nezmieriteľné protirečenia, ktorých vonkajšími prejavmi sú rozličné krízy jednotlivých societ, regiónov až po krízu individuálneho človeka a ľudstva vôbec. Nastalo obdobie relativizácie v oblasti hodnotových orientácií a aspirácií ľudí a namiesto klasických hodnôt ľudstva (fixovaných napríklad v Desatore) začína invázia akýchsi alternatívnych hodnôt, ktoré sú zamerané na dosiahnutie individuálneho úspechu, súkromného šťastia, čo má často za následok stratu osobnej integrity, ale aj sociálnej (skupinovej) identity. Tradičný základ klasických civilizačných hodnôt ustupuje pocitom odcudzenia človeka, nielen okolitej komunite a svetu, ale aj sebe samému a otázky zmyslu ľudskej existencie akoby sa už ani nekládli a neotvárali. Tieto skutočnosti signalizujú aj názvy publikácií, ktoré uvedené

[#] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0690-10.

problémy reflektujú, ako napríklad koniec dejín, Koniec ideológií, Stret civilizácií, Odumieranie ľudskosti, Osem smrteľných hriechov, Posun moci a podobne.

Podľa M. Goňcovej profil súčasného svetového vývoja v období rastu úlohy médií pri vytváraní verejnej mienky ovplyvňujú najmä tieto faktory:

1. Migračné vlny postihujúce všetky oblasti sveta
2. Komunikačné systémy stierajúce obmedzenia času a priestoru
3. Konflikt medzi osobným a verejným záujmom
4. Globálne súvislosti si uvedomujeme intenzívnejšie, ako predtým, a to aj vo vzťahu k budúcim generáciám (ochrana životného prostredia, ľudské práva a slobody, sociálny rozvoj...)
5. Vzdelávanie v globalizovanom svete zamerané na znalosti a schopnosti jedinca, ktorý je pripravený na zmeny
6. Oslabenie funkcie národného štátu
7. Očakáva sa posun v chápaní demokracie: od zastupiteľskej demokracie k spoluúčasti na vládnutí

Ide o výrazné posilnenie postavenia občanov, lebo jednotlivé rozhodnutia tradične prijímajú authority (zväčša politické) a trh, ale tieto sa majú presúvať na civilný sektor, čo predpokladá aktivitu miestnych komunít.¹

K týmto faktorom môžeme pričleniť aj krach ilúzií o neutíchajúcom ekonomickom raste v období globálneho víťazstva neoliberalnej ideológie, ktorá aj naďalej presadzuje dominantne jednostranné ekonomizujúce prístupy. Treba zdôrazniť, že predpokladané a prognózované víťazstvo neoliberalizmu vo svete nenastalo ani v priestore euroatlantickej civilizácie, kde jeho slabá sociálna orientácia narazila na limity krízou zmietanej verejnosti. Podľa slovenskej sinologičky Maríny Čarnogurskej (2007) dnešný model západnej demokracie nie je skutočnou demokraciou, lebo sa začala formovať v období antickej spoločnosti, kde veľké skupiny obyvateľstva (ľud za bránami polis, zajatci, otroci, ženy...) nemali vôbec žiadne práva, čo súčasný model euroatlantickej demokracie fatálne determinuje. Kresťanská konštrukcia západnej civilizácie je dnes už skôr formálna a jej hodnotový systém sa nezakladá na realite, teda na skutočnej pravde o bytí. Podľa čínskeho mysliteľa (Lao-c'ovho myslenia – cesta Tao) sme totiž súčasťou obrovského živého organizmu, ktorý nepozná linearitu, teda nemá začiatok ani koniec (nestvoriteľská teória), ide o neustálu premenu nových svetov a vesmírov v jednej veľkej živej harmónii neustálych premien. Preto majú európska i d'alekovýchodná civilizácia diametrálne odlišné duchovné názory i svetonázorové postoje a predstavy napríklad o ľudských právach, slobode, o etických motívoch ľudských jedincov, v spoločenskom živote a podobne.² Pritom musíme mať neustále na zreteli, že s problematikou hodnôt bezprostredne súvisia problémy straty identity jednotlivca, skupiny, celých societ. V období postmodernity v oblasti hodnotovej a etickej problematiky sa etablovali nové východiská a prístupy, ktoré reprezentujú etika diskurzu (jeden z ikon postmodernity) J. Habermasa a pragmatická etika komunikácie (jedna z najprogressívnejších a najproduktívnejších koncepcií v súčasnom svete) K. O. Apela, pričom obidva prístupy pramenia svojím pôvodom v etickej koncepcii I. Kanta.³

Pokiaľ uvažujeme o základných východiskách výchovy k demokratickému občianstvu, nemôžeme abstrahovať od vzájomného dialektického vzťahu medzi takými oblasťami koexistencie diferencovaných, často až indiferentných societ, ako sú kultúra, komunikácia,

¹ GOŇCOVÁ, M.: Od výchovy k demokratickému občianstvu ku globálnej výchove. Kolektív : Globálne rozvojové vzdelávanie. Ed. Jozef Lysý. Bratislava : ALBUM, 2007, s. 81 – 82. ISBN 978-80-968667-7-9.

² ČARNOGURSKÁ, M.: Čína nám nastavuje zrkadlo. Rozhovor. 16. 4. 2007. www.sme.sk. s. 20 – 21.

³ ANZENBACHER, A.: Úvod do etiky. Düsseldorf : Patmos Verlag, 1992, 1994. ISBN 80-200-0917-5.

vzdelanie a výchova. Boj o prvenstvo v poznaní (kognitivizácia ekonomickej, politickej, sociálnej a kultúrnej sféry) medzi jednotlivými civilizačnými okruhmi na našej planéte vysúva do popredia poslednú duchovnú baštu euroatlantickej civilizácie, ktorou je v súčasnosti ešte stále sloboda myslenia, ale globalizačný proces za istých okolností môže túto komparatívnu výhodu nakoniec neutralizovať a úplne zotrieť. Aj na základe týchto východiskových úvah konštatujeme nezastupiteľnú úlohu a rastúci význam oblasti výchovy a vzdelávania, ktorú však dobové postmoderné society doceňujú len v nedostatočnej miere, lebo pod vplyvom jednostranne ekonomizujúcich prístupov uprednostňujú aj v rozvoji duchovnej sféry kvantitatívne ukazovatele pred kvalitatívnymi meradlami, čo je pre túto oblasť neefektívne a kontraproduktívne.

Aj z uvedených dôvodov silnie volanie po celoplanetárnom humanizme, ktorý by podľa signatárov dokumentu Humanistický manifest 2000 v dobe rozvíjajúcej sa globálnej spoločnosti priniesol nové myslenie, čo by prispelo k potrebnému dialógu medzi rozličnými kultúrnymi, politickými, ekonomickými a náboženskými názormi v celosvetovom meradle. V období celosvetového pokroku a vzniku nových okolností pre fungovanie krajín celého sveta po krachu totalitného komunizmu a skončení studenej vojny dvoch veľmocenských blokov prichádzajú nové výzvy. „Nové oblasti sveta sa snažia budovať dokonalejšiu demokraciu, no stále ešte v mnohých krajinách chýbajú účinné demokratické inštitúcie. Najdôležitejšie je, že svetová ekonomika sa globalizuje. Medzinárodné spoločnosti sa zlučujú a stávajú transnacionálnymi, získavajú moc, ktorá je väčšia ako moc mnohých štátov.“⁴ K tomu treba prirátať mohutný nástup informačnej revolúcie, keď vznikla celosvetová sieť ekonomických a kultúrnych komunikácií a globalizované masové médiá ovládli mediálne zoskupenia, ktorých hlavným cieľom je zisk z reklám a predaj trhových produktov po celej planéte.

Všetky uvedené fakty a okolnosti výrazne zmenili podmienky pre fungovanie klasickej demokracie a vyžadujú si zásadné zmeny v jej charaktere, aby efektívne prispievala ku vzájomnému spolunažívaniu občanov v jednotlivých spoločnostiach.

Na tieto naznačené zložitosti a problémy celosvetového vývoja sa usilujú hľadať odpovede, riešenia a konkrétne prostriedky niektoré vzdelávacie aktivity, projekty a produkty, ako sú humanitárne vzdelávanie, vzdelávanie pre trvalo udržateľný rozvoj, rozvojové vzdelávanie, globálne vzdelávanie, svetová edukácia, svetová orientácia, občianske vzdelávanie a podobne, pre ktoré sa v poslednom desaťročí postupne vykryštalizoval pojem globálne rozvojové vzdelávanie, na základe Maastrichtskej deklarácie v globálnom vzdelávaní Rady Európy z novembra 2002. Ide o určitý jednotný strešný pojem pre rozmanité druhy vzdelávania, ktorý zahŕňa aj vzdelávanie o mieri, prevencii konfliktov, interkultúrne a multikultúrne vzdelávanie, ktoré všetky spolu reprezentujú v podstate globálnu dimenziu vzdelania o občianstve. Centrum sever – juh Rady Európy definuje globálne vzdelávanie ako: „vzdelávanie, ktoré otvára myseľ a oči ľudí ku komplexnej realite sveta a prebúdza potrebu prispieť k väčšej spravodlivosti, rovnosti a ľudským právam pre všetkých.“⁵

Na Slovensku sa otázkam globálneho rozvojového vzdelávania venuje pozornosť približne za posledné desaťročie, keď v roku 2003 vznikla platforma členov mimovládnych rozvojových organizácií a v roku 2005 sa v Bratislave uskutočnil národný seminár o globálnom vzdelávaní v rámci programu v krajinách Vyšehradskej štvorky. Napriek tomu, že celkový proces konštituovania sa globálneho rozvojového vzdelávania v Slovenskej republike nie je ukončený, k jeho hlavným cieľom patrí:

---

⁴ Humanist Manifesto 2000. Free Inquiry Fall 1999; slovenský preklad bol prvýkrát publikovaný v časopise Zošity humanistov, roč. 1999, č. 11, s. 3 a nasl.

⁵ DOLEJŠIOVÁ, D.: Prológ k učebným textom o globálnom rozvojovom vzdelávaní, c. d., s. 5 – 6.

- „dosiahnutie komplexných vedomostí o rozvojovej problematike a vzájomnej súvislosti medzi lokálnymi a globálnymi problémami,
- podpora interkultúrneho porozumenia,
- podpora sociálnych zmien, ktoré by viedli k rovnosti, spravodlivosti a solidarite,
- podpora práv a povinností pre každého jednotlivca, ktorý by mal prispieť k trvalo udržateľnému rozvoju“.⁶

V rámci celoživotného vzdelávania pre oblasť kultúry a školstva v demokratickej spoločnosti vznikol a realizuje sa projekt občianskeho vzdelávania (spolu s prípravou učiteľov pre výučbu občianskej výchovy). V učebných textoch ku kurzu s názvom Manažér občianskeho vzdelávania sa ako kľúčové pre súčasné moderné občianstvo uvádzajú nasledovné vzťahy:

- a) verejný vzťah (aktivity vo verejných záležitostiach obce, ulice, pracoviska), teda mimo súkromného života,
- b) aktivita (aj drobné každodenné činy),
- c) samostatnosť a zodpovednosť (prijat' samostatné a zodpovedné rozhodnutia),
- d) hodnoty, normy, ideály (zo životných skúseností a praxe),
- e) predmety a diela (vytvorené človekom a ovplyvňujúce okolie),
- f) predmety, diela, hodnoty ako výsledok určitých kultúrnych činností,
- g) systém inštitúcií ako rámec pre vznik a fungovanie predmetov, hodnôt i činností ľudí.

Celkove ide teda o stimulovanie a prejavovanie občianskych postojov, občianskej zodpovednosti a občianskej aktivity v spoločnosti a kultúre, aj keď nie sú práve uvedomelé, ale človek si ich potrebuje neustále obnovovať, pretože život prináša stále nové impulzy, situácie, výzvy, informácie a vedomosti či zručnosti školského vzdelávania sú už nepostačujúce.⁷

Okrem už uvedených pojmov a termínov v súvislosti so vzdelávaním a výchovou k modernému občianstvu existuje celá plejáda nových učebných predmetov, kurzov a tém, ktoré sa v poslednom desaťročí etablovali v rámci formálneho či nonformálneho vzdelávania, ako sú: multikultúrna výchova, výchova k podnikavosti, výchova k ochrane spotrebiteľa, mediálna výchova, výchova k prosociálnosti, protipredsudková výchova, výchova k tolerancii, výchova k hodnotám, výchova k ľudským právam, mierová výchova, osobnostná a sociálna výchova, sexuálna výchova a mnohé iné. Typickými učebnými predmetmi na školách všetkých stupňov sú aj občianska výchova (náuka), náuka o spoločnosti, ale aj výchova k občianstvu, výchova k manželstvu a rodičovstvu, etická výchova, náboženská výchova, mravná výchova, mravná edukácia a viaceré ďalšie.

Je pomerne zložité orientovať sa v takomto širokom spektre názvov a obsahov predmetov, pojmov a termínov a ich kurikulárnych konotáciách. Táto problematika otvára široký priestor pre metodikov, didaktikov, metodológov, učiteľov, manažérov vzdelávania, odborných pracovníkov kultúrnych a školských zariadení na zosystemizovanie a usústavnenie celej tejto pestrej vzdelávacej reality, z ktorej sa postupne rodí čoraz viac podnetov, stimulov a výziev uchopiť ju do vedeckého a odborného pojmoslovía. Uvedomujeme si zároveň, že k tomu musí istým spôsobom dozrieť čas, vyprofilovať sa celá problematika, jej predmet, obsah, terminológia a ťažiskové ciele. V tomto smere sa dá nadväzovať v súlade s našou témou na isté prvoplánové vymedzenie výchovy k demokratickému občianstvu, ktoré predstavila už citovaná autorka M. Goňcová, podľa ktorej je výchova k demokratickému občianstvu určitým priesečníkom nasledovných predmetov a pojmov:

⁶ www.rozvojovjevzdelavanie.sk, Návojský, Andrej.

⁷ Kolektív: Súčasný témy v občianskom vzdelávaní. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2007, s. 3 – 4. ISBN 978-80-7121-282-9.

- a) občianska náuka
- b) výchova k ľudským právam
- c) interkultúrna výchova
- d) mierová výchova
- e) globálna výchova.⁸

Okrem vymedzení teoretikov i učiteľov v praxi treba vychádzať aj z dokumentov významných medzinárodných organizácií, ako sú Organizácia spojených národov, Európska únia, OECD, UNESCO, Rada Európy a niektoré ďalšie nevládne organizácie, ďalej z aktivít organizovaných a monitorovaných v rámci symbolického projektu Rady Európy s názvom výchova k demokratickému občianstvu. Uvedený projekt navrhuje základné ciele výchovy z aspektu komplexného a celoživotného vzdelávania. Výbor pre školstvo Rady Európy už vo svojom pláne na rok 1996 deklaroval, že pripravovaný projekt sa bude dotýkať jednak školského vzdelávania, jednak vzdelávania dospelých a zadefinujú sa v ňom ciele, koncepcie a metódy výchovy k občianstvu na začiatku 21. storočia. V tomto návrhu sa uvádza, že pôjde aj o pomoc mládeži i dospelým, aby získali motiváciu, vedomosti a schopnosti na riadenie demokratických inštitúcií, dodržiavať právne normy a presadzovať ľudské práva. V príprave návrhu ide aj o zámer a cieľ, aby cieľové skupiny mohli získať hodnoty a postoje, medzi nimi na prvom mieste také, ako sú tolerancia, solidarita, súcit, úcta k druhým a občianska statočnosť. Novým politickým stimulom pre projekt boli ďalšie udalosti a aktivity, ako 2. summit predstaviteľov štátu a vlád v Štrasburgu v októbri 1997, ďalej 50. výročie Rady Európy, Pakt stability a Grázsky proces (november 1998) ako súčasť rakúskeho predsedníctva EÚ. Výbor pre školstvo Rady Európy začal realizovať tento projekt v roku 1997 a neskôr v roku 1999 bolo prijaté Vyhlásenie a Program výchovy k demokratickému občianstvu.⁹ Identitu projektu z hľadiska jeho cieľov tvorili tri kľúčové otázky:

1. Aké hodnoty a zručnosti budú ľudia potrebovať, aby boli plnoprávnymi občanmi Európy 21. storočia?
2. Ako možno tieto hodnoty a zručnosti rozvíjať?
3. Ako ich možno odovzdať iným, či už deťom, mládeži alebo dospelým?

Hoci je projekt otvorený a prístupný pre všetkých, ktorí sa zaujímajú o výchovu k občianstvu, teda osoby, jednotlivci, komunity, organizácie, napriek tomu sa jednotlivé aktivity a akcie prioritne zameriavajú na takéto cieľové skupiny:

1. politické špičky a ľudia v rozhodovacej sfére (členovia parlamentu, politici, vláda a jej experti, zástupcovia ministerstva školstva). Ich úlohou je kreovanie legislatívneho rámca (zákony, podzákonné normy, politická podpora, pedagogické dokumenty a pod.) a presadzovanie rozhodnutí v prospech projektu.
2. ľudia z praxe (učitelia a vedenia všetkých stupňov škôl od MŠ až po VŠ, výchovní pracovníci, osoby vo formálnom a neformálnom vzdelávaní dospelých, mediálni odborníci, občianski aktivisti, zamestnávateľia, odborové zväzy, mimovládne organizácie). Na tejto úrovni sa treba zameriavať na efektívnu metodiku, podporu aktivít a budovanie komplexnej vzdelávacej siete.

Projekt je navyše koncipovaný na integrovanom pôsobení s viacerými relevantnými európskymi a medzinárodnými organizáciami a aktivitami, nakoľko jeho osnovatelia si uvedomujú, že projekt Rady Európy nie je ojedinelý a rozvíja sa aj v nadväznosti na aktivity a projekty týchto relevantných organizácií.

⁸ GOŇCOVÁ, M.: c. d., s. 85.

⁹ www.radaeuropy.sk

Okrem už uvedených organizácií treba spomenúť aj niektoré novoetablujúce organizácie a medzisektorové aktivity, ktoré pomáhajú skvalitniť koncepcie výchovy k demokratickému občianstvu a jej realizáciu aj prostredníctvom zástupcov z iných sektorov a organizácií. Činnosť Európskej únie pri výchove k demokratickému občianstvu sa zakladá na holistickom chápaní občianstva, ktoré obsahuje právne, politické a sociálne prvky. V EÚ sa k problematike pristupuje z troch hľadísk:

- v kontexte hospodárskej a sociálnej integrácie,
- z praktickej stránky, čo predpokladá:
  - politické zriadenie v prospech občanov EÚ alebo Európy (Amsterdamská zmluva uviedla euroobčianstvo ako prioritnú úlohu),
  - účasť občanov na organizovaní ich osobného, hospodárskeho a spoločenského života,
- výchova k demokratickému občianstvu ako spoločný menovateľ programov Spoločenstva v oblasti vzdelávania, odbornej prípravy a mládeže (Sokrates, Mládež pre Európu III, Leonardo da Vinci).¹⁰

Napríklad OSCE (Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe – OBSE), IBE (Medzinárodný úrad pre vzdelávanie), IEA (Medzinárodná asociácia pre hodnotenie výsledkov vzdelávania a výchovy – projekt Občianska výchova, 1999), CIVITAS (založená v roku 1995 v Prahe ako medzinárodná mimovládna organizácia špecializujúca sa na občiansku výchovu – v oblasti VDO má jednu z najväčších internetových sietí Civnet), CIDREE (Konzorcium inštitúcií pre vývoj a výskum vzdelávania v Európe uskutočnilo prieskum výchovy k hodnotám v 26 štátoch Európy), ale aj niektoré ďalšie organizácie a inštitúcie väčšinou z nevládneho sektoru.¹¹

Považovali sme za dôležité predstaviť multidimenziálnosť problematiky nielen z hľadiska obsahu, koncepcie, ale aj subjektov tohto výchovnovzdelávacieho projektu a na záver preto uvádzame zosúhrnený prehľad vlastností, ktoré charakterizujú jeho identitu:

1. propaguje holistický pohľad na výchovu k demokratickému občianstvu
2. je zameraný na celoživotné vzdelávanie
3. spája teóriu a prax, koncepcnú prácu a výskumné činnosti, rozvoj kurzov a metód
4. sústreďuje sa viac na procesy ako na obsah, čo mu umožňuje, aby sa rozvíjal v rastúcej previazanosti: rozširovaním vo vnútri (medziodborový rozmer), ako aj rozširovaním sa navonok (partnerstvá a siete)
5. priamo podporuje iniciatívy na najnižšej úrovni
6. rozvíja spoluprácu s mimovládnymi organizáciami, spoluprácu medzi vládami a európskymi inštitúciami a súkromným sektorom
7. poskytuje podporu politickým rozhodnutiam na regionálnej, národnej

---

¹⁰ Oster, A.: The contribution of Community Action Programs in the Field of Education, Training and Youth to the Development of Citizenship with an European Dimension, Birmingham, University of Birmingham, 1997 (nepublikovaný dokument).

¹¹ Torney – Purta, J., Schwille, J., Amadeo, J. A. (vyd.) Civic Education Across Countries. Twenty-four National Case Studies from the IEA Civic Education Project. Amsterdam, IEA, 1999.

Durr, K.: CIVITAS Objectives and Activities. V: M. Ostini, The Basic Concepts and Core Competencies. Written Contributions Štrasburg, Rada Európy, 1998, str. 47 – 49.

Albala – Bertrand, L.: What Education for What Citizenship? V: Education Innovation and Information (IBE). 1995, č. 82, str. 2-9.

Taylor, M.: Values Education I Europe. A Comparative Overview of a Survey of 26 Countries in 1993. Slough, NFER, 1994.

a celoeurópskej úrovni.¹²

Výchova k demokratickému občianstvu nadväzuje na historické, filozofické, svetonázorové a politické kontexty regiónov, štátov, národov a jednotlivých societ. Okrem základných dimenzií, ktoré sme naznačili v texte nášho príspevku, chceme zdôrazniť, že je širším priestorom a faktorom sociálnej inklúzie (aj marginalizovaných skupín) a jej integrálnou súčasťou sú v súčasnosti aj občiansko-etické, komunikačné a mediálne dimenzie (v podmienkach Slovenska stále nedostatočne reflektovaných) a špecifickou problematikou súčasnosti, ale aj veľmi blízkej budúcnosti, je aj vzťah výchovy k demokratickému občianstvu, jeho široko ponímaných spoločenských súvislostí, k aktuálnym problémom ekonomickej sféry rôznych societ a komúní, konkrétne k determinantom sociálneho podnikania.

Použitá literatúra

1. ALBALA – BERTRAND, L.: What Education for What Citizenship? V: Education Innovation and Information (IBE). 1995, č. 82, str. 2-9.
2. ANZENBACHER, A.: Úvod do etiky. Düsseldorf : Patmos Verlag, 1992, 1994. ISBN 80-200-0917-5.
3. ČARNOGURSKÁ, M.: Čína nám nastavuje zrkadlo. Rozhovor. 16. 4. 2007. www.sme.sk. s. 20 – 21.
4. DOLEJŠIOVÁ, D.: Prológ k učebným textom o globálnom rozvojovom vzdelávaní, c. d.
5. DURR, K.: CIVITAS Objectives and Activities. V: M. Ostini, The Basic Concepts and Core Competencies. Written Contributions Štrasburg, Rada Európy, 1998, str. 47 – 49.
6. EDC Project List of Documents and Publications, Štrasburg, Rada Európy, 1999 a internetová stránka <http://culture.col.int/postsummit/citizenship>.
7. GOŇCOVÁ, M.: Od výchovy k demokratickému občianstvu ku globálnej výchove. Kolektív : Globálne rozvojové vzdelávanie. Ed. Jozef Lysý. Bratislava : ALBUM, 2007. ISBN 978-80-968667-7-9.
8. Humanist Manifesto 2000. Free Inquiry Fall 1999; slovenský preklad bol prvýkrát publikovaný v časopise Zošity humanistov, roč. 1999, č. 11.
9. Kolektív: Súčasný témy v občianskom vzdelávaní. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2007. ISBN 978-80-7121-282-9.
10. OSTER, A.: The contribution of Community Action Programs in the Field of Education, Training and Youth to the Development of Citizenship with an European Dimension, Birmingham, University of Birmingham, 1997 (nepublikovaný dokument).
11. TAYLOR, M.: Values Education I Europe. A Comparative Overview of a Survey of 26 Countries in 1993. Slough, NFER, 1994.
12. TORNEY – PURTA, J. - SCHWILLE, J. - AMADEO, J. A. (vyd.) Civic Education Across Countries. Twenty-four National Case Studies from the IEA Civic Education Project. Amsterdam, IEA, 1999.
13. www.radaeuropy.sk
14. www.rozvojevzdelavanie.sk, Návojský, Andrej.

---

¹² Pozri: EDC Project List of Documents and Publications, Štrasburg, Rada Európy, 1999 a internetová stránka <http://culture.col.int/postsummit/citizenship>.

Kontaktné údaje

Vojtech Korim, prof. PaedDr., CSc.
Pedagogická fakulta
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Ružová 13
974 11 Banská Bystrica
Slovenská republika
vojtech.korim@umb.sk